

Recht Advocateneed verdient nadere beschouwing

Iedere advocaat legt de eed af maar weinigen beseffen wat ze zeggen. Getrouwheid aan de Koning? Eerbied voor de rechterlijke autoriteiten? Niko Christopoulos ging in een prijswinnende scriptie de achtergrond van de eed na. Hij geeft een moderne interpretatie en verdedigt een actuele formulering van de spreuk die de advocaat wil inscherpen dat hij in het rechtsbestel een bijzondere positie inneemt.

mr N. Christopoulos*

Advocaat te Amsterdam

*'Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet, eerbied voor de rechterlijke autoriteiten, en dat ik geen zaak zal aanraden of verdedigen, die ik in gemoede niet gelove rechtvaardig te zijn.'*¹

Deze woorden hebben voor eenieder van ons het advocatenbestaan ingeluid. Toch zal niet voor iedereen de strekking van deze woorden meteen duidelijk zijn geweest, juist omdat er zo vele verschillende interpretaties mogelijk zijn.

Eed en beroepseed

Een eed is een bezwering, van oudsher onder aanroeping van een hogere macht (God), die getuige is van het feit dat men de waarheid spreekt of een belofte zal nakomen. In die context wordt de sanctie op het breken van de eed gevormd door het onheil dat de godheid over de eedbrekende zal afkondigen. De wraak van God dient zo als stok achter de deur om de eed gestand te doen. Tegenwoordig zien wij deze stok achter de deur bijvoorbeeld terug in de vorm van strafrechtelijke vervolging wegens meened bij het valselijk afleggen van een getuigeneed. De getuige zweert 'de gehele waarheid en niets dan de waarheid' te zullen spreken.² Welk gedrag de getuigeneed van de getuige verlangt is dan ook vrij duidelijk. Zoals nog zal blijken, is dat bij de advocateneed niet zo duidelijk.

Het afleggen van een beroepseed (door bijvoorbeeld rechters, notarissen, ministers, artsen en advocaten) is een voorwaarde om tot de (beroeps)groep toegelaten te worden. Eenmaal togetreden ontbreekt vaak een directe sanctie op overtreding van de beroepseed. Zo ook bij de advocateneed. Afdwinging van de eedsnorm geschiedt door oplegging van de sociale en groepsnormen aan ieder lid van die specifieke gemeenschap. In de advo-

caatuur zien wij dat de normen die besloten liggen in de advocateneed, tevens zijn uitgewerkt via art. 46 Advocatenwet in de Gedragsregels. De uitwerking van deze algemene normstellingen is gesanctioneerd door middel van het systeem van tuchtrecht, maar wegens overtreding van zijn eed is nog nooit een advocaat veroordeeld.³

De norm, als verwoord in de advocateneed, is zeer ruim geredigeerd. Omdat de betekenis van de eedsformule niet (meteen) duidelijk is, en de afdwingbaarheid van die (onduidelijke) norm dubieus, kan men zich voorstellen dat aan het nut van het afleggen van een dergelijke eed getwijfeld wordt. Het is daarom van belang dat advocaten weten wat met de bewoordingen van onze advocateneed precies wordt bedoeld. Na een kort stukje geschiedenis bekijken wij de in de literatuur geuite opvattingen over de eedsformule.

Geschiedenis

Onze advocateneed is vrij oud. Delen van onze huidige formule lijken sterk op de

1 Art. 3 lid 2 Advocatenwet. Overigens zijn de gevolgen van het afleggen van een belofte sinds de Eedswet uit 1971 gelijkgesteld aan die van het zweren van een eed. De kwestie 'zweren of beloven', ook wel het eedsvraagstuk genoemd, speelt al lang: reeds Thomas van Aquino en Erasmus verklaarden zich op godsdienstige gronden tegen de eed. Dit had natuurlijk alles te maken met de van oudsher sterk christelijke inslag van de eed: slechts christenen werden toegelaten tot het afleggen van de eed, en daarbij werd de bewijskracht van de belofte ook nog eens achtergesteld bij die van de eed.

2 Bij het afleggen van een eed houdt men de 'vorste twee vingers' van de rechterhand omhoog en zegt 'zo waarlijk helpe mij God almachtig'; bij het afleggen van de belofte steekt men geen hand in de lucht, en zegt 'dat beloof ik'. Men meende vroeger dat door het opsteken van de hand kwade geesten, die de eedzwerende zouden kunnen verleiden tot het breken van zijn eed, afgeweerd werden.

3 En vervolgd op die grondslag -bij mijn weten- slechts zelden: zie bijvoorbeeld *Advocatenblad* 1985-2, p. 41 e.v.

formule van de Franse eed uit 1344, en in essentie komt onze huidige eed overeen met de 'Instructie van den Hove van Holland, Zeelandt ende Vrieslandt' uit 1531,⁴ het eerste document waarin de volledige tekst van de eed is terug te vinden. Ten tijde van de Franse overheersing van Nederland begin 1800 werd de eis van 'getrouwheid aan de Koning' aan onze eed toegevoegd.⁵ Napoleon beoogde hiermee de in zijn ogen gevaarlijke, want invloedrijke stand der advocaten te beheersen. Bij de invoering van het zogenaamde Reglement III uit 1838⁶ bleef (ondanks de inmiddels volledig gewijzigde politieke omstandigheden) de eis van getrouwheid aan de Koning gehandhaafd als deel van onze advocateneed. Het duurde dan ook niet lang of er kwam kritiek op de eed, die werd beschouwd als een overblijfsel uit Franse tijden, opgelegd door de Franse overheerser.

Eerste drie elementen van de eed

De kritiek op de getrouwheid aan de Koning en de gehoorzaamheid aan de Grondwet luidde dat iedere burger al getrouwheid en gehoorzaamheid verschuldigd is op grond van zijn burgerschap, en het derhalve niet aangaat om elke advocaat dit expliciet te laten zweren.⁷ De getrouwheid aan de Koning wordt beschouwd als een overbodig overblijfsel uit Franse tijden: een gedwongen inleiding en een lege formule. Anderen menen dat niet-monarchisten liegen als zij (dit deel van) de eed afleggen.

Omdat slechts weinig advocaten bekend zijn met de volledige inhoud van de Grondwet wordt beweerd dat de meesten van hen liegen als zij hierbij zweren.⁸ Andere schrijvers stellen dat de advocaat – op grond van zijn bijzondere positie binnen onze rechtsstaat – een verzwaarde verantwoordelijkheid zou hebben ten opzichte van de bepalingen uit onze Grondwet. In verband hiermee wordt ook gesteld, dat dit deel van de eed juist een legitimatie is om vrijelijk op te komen voor datgene waar die Grondwet voor staat.

Ten aanzien van de eerbied voor de rechter wordt gesteld, dat hij niet door het afleggen van een eed verkregen wordt: eigen plichtsbef en tuchtrechtelijke correctie dienen te volstaan. Sommigen vragen zich af, waarom de rechter niet ook eerbied voor advocaten zweert. Aangenomen wordt⁹ dat eerbied verlangd wordt uit hoofde van 'het maatschappelijk belang van het beroep' of op grond van het feit dat advocaten nu eenmaal vaak met de rechterlijke macht te maken hebben. Terecht wordt hierbij opgemerkt dat de eerbied niet (noodzakelijkerwijs) de persoon van de rechter, doch veeleer het instituut als zodanig dient te betreffen.

Onrechtvaardige zaken

Over de centrale normstelling van de advocateneed is het meest geschreven. Naar aanleiding van het woord 'rechtvaardig' alleen al wordt opgemerkt: dat rechtvaardigheid onafhankelijk is van het oordeel van de rechter (een beslissing waarin je cliënt in het ongelijk wordt gesteld, maakt diens zaak niet ineens onrechtvaardig); dat zodra de advocaat enig punt in een zaak ziet waarvoor hij redelijk gezien in de bres kan springen, voldaan is aan deze eis; dat rechtvaardigheid afhankelijk is van (een afweging door de advocaat van) de slagingskansen van de zaak voor de rechter; dat iedere zaak die op rechtsgronden kan worden verdedigd, verdedigbaar is, maar daarom nog niet rechtvaardig. Ook wordt de vraag gesteld of met 'rechtvaardig' gerefereerd wordt aan eigen, interne normen, of dat daarmee bedoeld wordt op geschreven normen; gesteld wordt ook dat deze zin betekent dat men alleen zaken mag aannemen die men rechtvaardig acht.¹⁰

Ook het 'in gemoede' geeft aanleiding tot diverse reacties van schrijvers en advocaten: het betekent dat de advocaat overtuigd moet

zijn van het gelijk van zijn cliënt of de rechtvaardigheid van diens zaak; het verwijst naar het eigen geweten van de advocaat, en toetsing daarvan is marginaal; het beoogt slechts aan te geven dat er grenzen zijn aan de belangen die een advocaat mag verdedigen. Ook wordt gesteld dat de eed niet geldt in het strafrecht of dat de advocaat in de eerste plaats de verdachte verdedigt, en niet het ten laste gelegde.¹¹ In verband daarmee wordt ten slotte nog opgemerkt, dat de beperking die het in gemoede oplegt, veeleer de middelen der verdediging betreft dan de verdedigbaarheid zelf.

Acceptatie en vertrouwen

De woorden van onze advocateneed zijn niet zonder meer voor eenduidige uitleg vatbaar. De normstelling in die eed is zeer ruim te interpreteren. Mede door die ruime formulering heeft de eed betrekking op vrijwel het hele functioneren van de advocaat. De eed beoogt een algemene norm te geven, een houvast voor het (redelijk) handelen van de

4 J. van der Linden, *Verhandeling over de judiciële practijcq, of Form van procederen voor de Hoven van justitie in Holland gebruikelijk*, 1794, p. 97 e.v. en *NJB* 1951, p. 250 e.v.

5 L. Rondonneau, *Collection des Lois Françaises*, 1811, premier tome, Decreet 1810, art. 13 en 14. Met de Koning werd natuurlijk (Keizer) Napoleon bedoeld.

6 *Staatsblad* 1838, 36, p. 1140.

7 A. de Pinto in zijn befaamde stuk 'De advocatie' in: *Weekblad van het regt* 1842, nr. 320.

8 G. Spong, *Leugens om bestwil*, Amsterdam: Balans 1997, p. 16 e.v.

9 Zie O.C. Verpaalen, *Advocatenblad* 1961, p. 234, 237 e.v.

10 Hierbij wordt echter een denkfout gemaakt: geen zaak aannemen, die men (in gemoede) niet rechtvaardig acht, is niet hetzelfde als alleen zaken aannemen die men rechtvaardig acht. Een dubbele negatie is immers niet noodzakelijkerwijs het equivalent van een enkele affirmatie, indien er naast de mogelijkheid van een eenduidig ja of nee tevens ruimte bestaat voor een schemergebied, zoals bij de uitleg van de eed voorzeker het geval is.

11 Het OM vervolgt immers en de verdachte behoeft verdediging: er is dus geen ruimte voor afweging, omdat aldus een situatie zou kunnen ontstaan, waarin niemand de verdachte wil bijstaan. Hoewel dit geval zich in de praktijk niet snel zal voordoen, kan mijns inziens wel gesteld worden dat het interpretatieconflict zich in *criminalibus* pregnanter voordoet dan in *civilibus*, maar niet dat de eed niet op strafzaken van toepassing zou zijn. Ook wordt daarentegen wel beweerd, dat – omdat de advocaat in strafzaken geen afweging zou dienen te maken – de eed juist bij uitstek geldt in civiele zaken.

advocaat. Vooropgesteld dat alle onderdelen van de eed slechts in onderlinge samenhang beschouwd kunnen worden, volgt hieronder een overzicht van de betekenis van de onderdelen van de eed, zoals die naar mijn mening gelezen zouden kunnen worden.

De Koning kan worden beschouwd als symbool voor de overheid en het gezag dat die overheid uitoefent. De eis van getrouwheid betekent een bewuste acceptatie van ons staatsbestel. Dit wordt expliciet van de advocaat verlangd omdat hij in zijn beroep een speciale positie in dat staatsbestel inneemt: de advocaat is onafhankelijk en heeft als zodanig de mogelijkheid om de macht van het systeem te controleren en om dat systeem aan te spreken.

Op dezelfde manier benadrukt de eis van gehoorzaamheid aan de Grondwet de speciale positie die de advocaat heeft ten opzichte van die Grondwet (i.e. ons rechtsbestel in het algemeen). Met gehoorzamen wordt dan niet bedoeld op blinde en slaafse volgzzaamheid van de wet, maar op het gebruik dat alleen de advocaat kan maken van die wet, waarmee hij als geen ander in onze samenleving bekend is, en waaraan hij tevens enkele bijzondere bevoegdheden ontleent. Juist daarom is het dan ook dat de advocaat dient te bedenken, dat hij bij de uitoefening van zijn beroep gebonden is aan de grenzen die de wet hem daarbij stelt.

Nauw verweven hiermee is de eis van eerbied voor de rechterlijke autoriteiten. Samen met het OM en de rechters vormt de advocaat ons stelsel van rechtspleging. En

voor het functioneren van onze rechtsstaat is weer vereist, dat deze 'driehoeksverhouding' op onderling vertrouwen en eerbied berust.

Bijzondere positie

Het laatste deel van de eed, waarin de advocaat belooft geen zaak aan te raden of te verdedigen, die hij in gemoede niet gelooft rechtvaardig te zijn, vraagt hem om ten aanzien van zijn gehele functioneren te voldoen aan de algemene norm die de eed hem stelt. De inhoud van die algemene norm wordt weer bepaald door het samenstel van normen die op de advocaat inwerken: de gedragsregels, zijn eigen, innerlijke normen, de normen die zijn directe omgeving hem stelt en maatschappelijke normen. De eed beoogt de advocaat in te scherpen, dat hij in de samenleving en met name in ons rechtsbestel een zeer bijzondere positie inneemt. Op niet-naleving van de eed staat geen sanctie en de eedsnorm is dus niet rechtens afdwingbaar. Gezien het voorgaande moge duidelijk zijn dat sanctionering van een niet objectief bepaalbare norm niet mogelijk is en ook niet wenselijk is. Het gedragsrecht regelt rechtens afdwingbare normen, terwijl de eed beoogt daarnaast ook voor niet-rechtens afdwingbaar gedrag een richtlijn te geven. Hierin ligt dus zowel de zwakte als de kracht van de eed.

De eed up to date

Helaas wordt tegenwoordig bij de ceremonie van de eedsaflegging niet genoeg aandacht besteed aan de betekenis van de woorden die men zweert. Ik zou het een goede zaak vinden als de toekomstige advocaat geprikkeld zou worden om na te denken over de strekking van de eedsformule. Reflectie over de implicaties zou kunnen leiden tot een vergroot inzicht van de advocaat in zijn eigen positie. De zin van de eed ligt in het besef van de betekenis. Aangezien de in deze tijd ietwat archaisch aandoende bewoordingen van de eed de toegang tot de betekenis van de eedsformule bemoeilijken, is het wellicht raadzaam om, indien men tot wijziging van de eedsformule zou overgaan, de volgende formule te gebruiken:

'Ik zweer (beloof) bij de uitoefening van mijn beroep als advocaat de daaruit voortvloeiende plichten gewetensvol te vervullen, en daarbij

Getrouwheid aan de Koning betekent bewuste acceptatie van het staatsbestel

geen zaken aan te raden of te verdedigen die ik onrechtvaardig acht.'

Deze formule bevat de verwijzing naar de bijzondere positie van de advocaat in onze samenleving, zonder te verwijzen naar (onderdanigheid aan) specifieke instituties als de Koning of de rechterlijke autoriteiten: zo wordt tevens de (overbodige) opsomming van verplichtingen, die immers ook reeds op de advocaat als burger rusten, voorkomen, terwijl toch de kern van de eerste drie delen behouden blijft.

Het laatste deel van de formule is sterk vereenvoudigd. De verwijzing naar het 'reflectiemoment' (het 'in gemoede') is terug te vinden in de combinatie van de woorden 'gewetensvol' en 'acht', verbonden door 'daarbij'. Het laatste deel van de eed dient namelijk behouden te blijven, omdat het van belang is, dat de advocaat een afweging maakt. Uiteindelijk is die afweging subjectief en dient dus ook de verwijzing naar het geweten gehandhaafd te blijven. ■

EERBIED VOOR DE RECHTERLIJKE
AUTORITEITEN MOET NIET GEZWOREN
MAAR VERDIEND WORDEN

* Dit artikel is een bewerking van De advocateneed, een boek dat in de loop van dit jaar zal verschijnen bij Boom Juridische Uitgevers (in de reeks van de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht). Dit vloeit voort uit het feit dat de auteur met de eraan ten grondslag liggende scriptie de mr A.P. Funke-scriptieprijs heeft gewonnen.